

κένται εἰς τὸ ἀντιβλέπειν ἀκορέστως μέχρις οὐ νικώμενα ὑπὸ τῆς ἰσχυρωτέρας ἐπιδράσεως νυκτοῦνται καὶ καταπίπτουσιν ἀπὸ τοῦ ὕψους τῶν δένδρων πρὸς βορὰν αὐτοῦ.

Μέχρι τοῦδε παρετρουμένον τὸν ὄφιν ἐκδεχόμενον παρὰ διαφόροις ἔθνεσιν ὡς σύμβολον τοῦ Σατανᾶ τοῦ Ἄδου τοῦ ἄκρου κακοῦ, αὐτὸ δὲ τὸ ζῶον ὡς ἀντικείμενον μίσους, ἔχθους καὶ ἀποστροφῆς ὑπῆρξαν ὁμῶς καὶ ἕτερα ἔθνη παρ' οἷς ἐξ ἀντιθέτου ὁ ὄφιν ἐθεωρεῖτο ὡς σύμβολον τοῦ Ἀγαθοδαίμονος, τῆς Τίμης, τῆς Σοφίας, τῆς Αἰωνιότητος· αὐτὸ δὲ τὸ ζῶον ὡς ἀντικείμενον λατρείας καὶ σεβασμοῦ. Τὸ περίεργον ὁμῶς εἶναι ὅτι παρὰ τοῖς αὐτοῖς ἔθνεσι κατὰ διαφόρους περιστάσεις καὶ διαφόρους ἐποχὰς τῆς ἱστορίας αὐτῶν ἀπαντῶμεν ὅτε μὲν τὴν μίαν ὅτε δὲ τὴν ἄλλην τούτων τῶν δοξασιῶν. Ἀλλ' ἡ περαιτέρω περὶ τῶν τοιούτων διασάφησις ὡς ἀνήκουσα εἰς τὰς θρησκευτικὰς ἐρεῦνας περὶ τῆς Ὀφιολατρείας καὶ τῆς, ὡς οὕτως εἰπεῖν, Ὀφιοστυγίας, ἐκφεύγει τοῦ κύκλου τῆς ἀρμοδιότητος ἡμῶν. Δύο παρατηρήσεις ὁμῶς συναρτῶμεν ὡς ἐγκλεισμένους ἐντὸς τῆς περιγραφῆς αὐτῆς.

Ἀπὸ λειψάνων τῆς Ὀφιολατρείας ἥτις ἐν τοῖς προϊστορικοῖς χρόνοις πιθανὸν νὰ ἐπεκράτησεν ἐν τῇ μέσῃ Ἰταλίᾳ ὁ ὄφιν λατιν. s-serpens, ἥτοι ἑρπετός, ἐκλήθη ὡσαύτως καὶ coluber, ἥτοι λατρευτός. Ἀπὸ τῶν τοιούτων τῆς ἀντιθέτου Ὀφιοστυγίας ἥτοι Ἐχιοστυγίας· πιθανὸν καὶ ἐν τῇ ἑλληνικῇ γλώσσῃ νὰ ἐκλήθη ὁ ἔχθρος. Ὅπως ἀπὸ τοῦ ἔχιν ἔχιος, εἴτε καὶ ἔχιδος* (κατὰ τὸ αὐτοῦ ὑποκοριστικὸν ἔχιδος καὶ ἔχιδος) ἔχομεν τὸ (ἐχιδινὴ) ἐχιδνη, καὶ (ἐχιδινά), ἔχιδνα, οὕτως ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ καὶ τὸ ἔχδος πρὸς δ' εὐφωνίαν ἔχθος· ἐκ τούτου τὰ ἐχθηρὸς ἐχθρὸς ἐχθαίρομαι τὸ ἀποστρέφομαι ὡς ἔχιν ὄφιν. Ὅπως διαίδομεν ἀρχικὸν τύπον ἐχιδινά ἐξ οὗ τὸ ἔχιδνα, οὕτως διορῶμεν καὶ ἕτερον ἐχιδινά ἐξ οὗ τὸ δημοτ. (ἐχιδρα, ἐχινδρα⁴⁷) τοῦ ν ὄντος εὐφωνικοῦ) ὄχευδρα· ἡ δ' ἐναλλαγή τοῦ ε πρὸς τὸ ο βεβαιούται καὶ ἀπὸ τοῦ ἔχθηρὸς δημ. δὲ κατὰ διαλεκτ. ὄχθηρὸς, καὶ ἀπὸ ἄλλων πολλῶν περὶ ὧν ἐκτάδην ἐλαλήσαμεν ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῶν ἐναλλαγῶν.

Ἐχθηρὸς γάρ μοι καίνος ὁμῶς Αἰῶας πόλυσιν

ὅς χ' ἕτερον μὲν κεύθη ἐνὶ φρεσίν, ἄλλο δὲ εἴπη.

λέγει ὁ Ἀχιλλεύς τῷ Ὀδυσσεῖ διαμαρτυρούμενος ὅτι δὲν θέλει ψευσθῇ (Ἰλιάδ. Ι. 342). Δηλαδή, ὅστις ἄλλα μὲν κρύπτει ἐν τῷ νῷ αὐτοῦ ἄλλα δὲ λέγει, οὗτος μ' εἶναι ἀπεχθὴς ἐχθηρὸς ὡς αἰ τοῦ Ἄδου πύλαι¹⁸).

⁴⁷) Οὕτως καὶ ἀπὸ τοῦ ἔχιν γίνεται τὸ ἔγγιν-λις διὰ τὴν ἁμοιότητα τῆς μορφῆς, λατιν. anguis angui-la.

¹⁸) Ἡ Πύλη μεταφορικῶς, μάλιστα δὲ παρὰ τοῖς ἀσιατικοῖς ἔθνεσι σημαίνει τὸ Κράτος, ἡ Εἰς· ἔθεν ἡ παρ' Ὀθωμανοῖς Ἰψηλὴ Πύλη ἀντὶ τοῦ τὸ Ἰψηλὸν Κράτος. Οὕτως καὶ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ (Ματθ. Ις 18)· Καὶ Πύλαι Ἄδου οὐ κατισχύουσιν αὐτῆς· λέγει

Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Ἄδης (οὐχὶ ὁ τόπος ἀλλ' ὁ βασιλεύων ἐν τῷ τόπῳ ὁ Αἰδωνεύς) εἶναι, ὡς ἐδείξαμεν, ὁ ὑποχθόνιος Δράκων Οὐρεὺς, Ὄφιν, Ἐχιν, ἡ ῥῆσις τοῦ Ἀχιλλέως καταντᾷ εἰς τὸ, Ὁ ψεύστης μ' εἶναι ἐχθηρὸς ὡς ὁ Ἐχιν. Οὕτως καὶ οἱ πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ἐστιγματίσαν τὸν ὑποχθόνιον Δράκοντα τὸν Σατανᾶν ὡς πατέρα τοῦ ψεύδους.

Περιοριζόμενοι εἰς τὰς περὶ Ὀφιοστυγίας ἑβραϊο-περσικὰς παραδόσεις καὶ ἐπανερχόμενοι εἰς τὸ προκείμενον ἀφ' οὗ παρεξέβημεν, δηλαδή εἰς τὸ τῆς ἐτυμολογικῆς ταυτότητος τῶν λέξεων Δράκων, Ὄφιν, Σατανᾶν, Ζεβούλ καὶ τὸ τῆς μεταφορικῆς ἐκδοχῆς πρὸς τὸ σημαίνειν τὸν Ἐχθηρὸν δόλιον ἀπατεῶνα καὶ διάβολον, περαίνομεν τὸν λόγον θέτοντες ὑπ' ὄφιν ὅτι ταῦτα πάντα θαυμασίως συγκεφαλαιοῦνται ἐν τῷ ἐπομένῳ τῆς Ἀποκαλύψεως (ΙΒ. 9) ἐδαφίῳ.

«Καὶ ἐβλήθη ὁ Δράκων ὁ μέγας ὁ Ὄφιν ὁ ἀρχαῖος ὁ καλούμενος Διάβολος, ὁ Σατανᾶς, ὁ πλανῶν τὴν οἰκουμένην, ἐβλήθη εἰς τὴν γῆν, καὶ οἱ ἄγγελοι αὐτοῦ μετ' αὐτοῦ ἐβλήθησαν.» Σκιά τοῦ μεγάλου Νεύτωνος! Θεωροῦσα τὰ ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν συμβαίνοντα, ἀναβόησον καὶ πάλιν τὸ, Ἀμήν.

ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΛΑΜΒΡΥΛΛΟΣ.

ΕΤΑΙΡΙΑ ΤΩΝ ΦΙΛΩΝ ΤΟΥ ΛΑΟΥ.

Τὴν 31 Ἰανουαρίου τὰ μέλη τῆς ἀνωτέρω εταιρίας συνελθόντα ἐπεκύρωσαν τοὺς ἐτησίους λογαριασμοὺς αὐτῆς, καὶ ἐξελέξαντο τὸν διάδοχον τοῦ ἀποδιώσαντος προέδρου τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου Ἀλεξάνδρου Γ. Σούτσου, οὗτινος ὁ θάνατος ἐγένετο, ὡς ἀνγγέλθη ὑπὸ τῶν ἐφημερίδων, αἷτιος κοινοῦ πένθους. Ἑρμηνεύοντες δὲ καὶ ἡμεῖς τὴν θλίψιν ἣν ἡσθάνθημεν διὰ τὴν πτέρησιν τοιούτου κοινωφελοῦς ἀνδρὸς, δημοσιεύομεν τὸν λόγον, ὃν ἀπήγγειλε τὴν ἡμέραν ἐκείνην ὁ Κ. Κ. Δόσιος, περιγράψας εὐγλώττως τὸν βίον καὶ τὴν πολιτείαν τοῦ μακαρίτου.

Διάδοχος τούτου ἐξελέχθη ὁ Κ. Κ. Δόσιος, μέχρι τοῦδε ἀντιπρόεδρος τῆς εταιρίας. Καὶ ἡ μὲν ἐκλογή ἀρίστη, οὐδ' ἀμφισβάλλομεν ὅτι τὰ τῆς εταιρίας θέλουσι διευθυνθῇ μετὰ τοῦ αὐτοῦ ζήλου καὶ τῆς αὐτῆς ἱκανότητος τοῦ προκατόχου· ἐλυπήθημεν ὁμῶς ὅτι ὁ κ. Δόσιος, ὅστις διὰ λόγους ὑγείας ἀπεποιεῖτο ἐπιμόνως τὴν προεδρείαν, ἐκήρυξεν ἐνώπιον τῆς συνέλευσεως ὅτι δὲν θέλει δυνῆθαι νὰ ἐξυκολουθήσῃ ἐκπληρῶν τὰ καθήκοντα αὐτοῦ πέραν τοῦ ἔτους.

Ἐκ δὲ τῶν ὑποβληθέντων ἐγγράφων ἐμάθομεν ὅτι

ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς περὶ τῆς αὐτοῦ ἐκκλησίας, δηλαδή τὸ κράτος ἡ ἰσχὺς τοῦ Ἄδου οὐχὶ ὑπερισχύουσιν αὐτῆς.

ἡ ἐξ ἐλαχίστων ὀρμηθεῖσα αὕτη ἑταιρία κατώρθωσεν ἐντὸς πέντε ἐτῶν ἐννέχ χιλιάδων δραχμῶν κεφάλαιον, καὶ ὅτι τὰ καθ' ἐσπέραν διδασκόμενα ὑπὸ φιλοτίμων καὶ ἀφιλοκερδῶν ἀνδρῶν μαθήματα καρποφοροῦσιν ἐπαισθητῶς.

Πολὺ δὲ μεγαλητέρα καὶ γενικωτέρα ἔσται ἡ ὠφέλεια εἴποτε κατορθωθῇ, διὰ τῆς γενναίας συνδρομῆς τῶν εὐλικρινῶς ἀγαπώντων τὴν βελτίωσιν τοῦ λαοῦ, ἡ ἀνέγερσις καταστήματος κεντρικωτέρου καὶ εὐρυτέρου.

Ἰδοὺ ὁ λόγος·

Κύριοι!

Μετὰ θλίψεως βαθείας καὶ συγκινήσεως μεγίστης καταλαμβάνω προσωρινῶς τὴν κενὴν ταύτην ἔδραν, εἰς τὴν ὁποίαν τὰ βλέμματά σας ἐπὶ ματαίῳ ζητοῦσι τὸν ἀκάματον καὶ σεβαστὸν ὑμῶν πρόεδρον. Θάνατος ἀπροσδόκητος ἀνῆρπασεν αὐτὸν πρό τινων ἐβδομάδων ἀπὸ τοῦ μέσου ἡμῶν καὶ τῆς πρωτεύουσας, ἣτις ἠρίθμει αὐτὸν μεταξὺ τῶν καλλιτέρων κατοίκων τῆς. Εὐγλωττοὶ φωναί καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ εἰς τὸ κοινὸν κοιμητήριον ἀνύμνησαν τοῦ ἀνδρὸς τὰς ἀρετάς, καὶ κάλαμοι ἐπιδέξιοι ἀπέδωκαν εἰς τὴν μνήμην αὐτοῦ τὸν δίκαιον ἐπικινόν· τὸ δὲ πλῆθος τὸ συνωθούμενον κατὰ τὴν λυπηρὰν ἡμέραν τῆς ἐκφορᾶς εὐσεβῶς περὶ τὴν νεκροθήκην, ἐδήλου τὸ πένθος τῆς πόλεως. Μετὰ τοιαύτας εἰς τιμὴν τοῦ θανόντος ἐπιφανεῖς διαδηλώσεις, πᾶς λόγος καθίσταται βεβαίως περιττός. Ἀλλὰ δὲν δύναμαι ἐντελῶς νὰ σιωπήσω. Ὁ τόπος εἰς τὸν ὁποῖον εὕρισκόμεθα, ὁ σκοπὸς διὰ τὸν ὁποῖον συνήλθομεν, αἱ σχέσεις τῆς ἑταιρίας πρὸς τὸν ἀναπυθέντα μοι ἐπιβάλλον· τὸ καθῆκον νὰ σκιαγραφῶ δι' ὀλίγων τὸν βίον τοῦ εἰς ὃ, τι ἔχει ὠφέλιμον καὶ διδακτικόν.

Ὁ Ἀλέξανδρος Γεώργιος Σοῦτσος ἐγεννήθη ἐπὶ τῶν δουλικῶν ἡμερῶν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου ἐδιδάχθη τὰ ἐγκύκλια μαθήματα. Ἡ φιλέκδικος μαγία, ἣτις ἐξεφύραγε ἐκεῖ εἰς τὴν πρώτην εἰδῆσιν τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως, εὗρεν αὐτὸν, ἔρηβον ὄντα, εὐτυχῶς εἰς ξένην γῆν. Ἐκείθεν ἐτράπη εἰς Παρισίους, διὰ νὰ τελειοποιηθῇ εἰς τὰς γενικὰς γνώσεις, καὶ πρὸ πάντων διὰ νὰ μάθῃ εἰδικήν τινα ἐπιστήμην, διότι δὲν ἠνέκει τὸν ἀνθρώπον ἄνευ ἐπαγγέλματος, ἄνευ ὀρισμένου τινὸς εἰδικοῦ σκοποῦ εἰς τοῦτον τὸν βίον. Ἐξελέξατο λοιπὸν ὡς τοιαύτην τὴν νομικὴν.

Ἦτο δὲ τότε ἐν Γαλλίᾳ ἡ ἐποχὴ ἐκείνη τοῦ χρόνου, καθ' ἣν εἶχον ἀναφανῆ ἐπὶ τῆς σκηνῆς κατὰ πρῶτον αἱ μεγάλα καὶ παράτολμοι ἐκεῖναι θεωρίαι, αἵτινες δὲν περιστρέφοντο εἰς τὴν γένεσιν, τὴν διαίρεσιν καὶ τὴν διανομὴν τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας, ἀλλ' ἐπήγαζον ἀπὸ μακρὰς μελέτας καὶ βαθείας ἐρεῦνης περὶ τῶν βάσεων τῶν ὑφισταμένων κοινωνικῶν καὶ τοῦ οἰκονομικοῦ βίου αὐτῶν, καὶ ἀπῆλθον νὰ μεταφέρωσιν ἀπὸ

τῶν πανισχύρων κεφαλαίων τὴν δύναμιν καὶ τὴν ὑπεροχὴν εἰς τὴν προσωπικὴν ἐργασίαν, καὶ διὰ τοῦ δικιώματος ταύτης ἐπὶ τῶν προϊόντων τὰ ὁποῖα παράγει, νὰ ἐξοστρακίσωσι διὰ παντὸς ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων τὰς κοινωνικὰς ἀνισότητας, καὶ νὰ ἐνθρονίσωσιν ἀντ' αὐτῶν τὴν τελείαν ἰσότητα, ὅχι πλεον τῶν δικαιωμάτων ἐνώπιον τοῦ νόμου, ἀλλὰ τῆς ἰδιοκτησίας καὶ τῶν περιουσιῶν. Ἡ ἐργατικὴ τάξις, πρὸς τὴν ὁποίαν κυρίως οἱ νέοι οὗτοι ἀναμορφωταὶ ἀπηυθύνοντο, ἔμενε ψυχρὰ καὶ ἀδιάφορος, διὰ τὸν φυσικώτατον λόγον ὅτι δὲν τοὺς ἐννόει. Ἐκ τῶν λογίων, οἱ μὲν τοὺς κατεφρόνουν ὡς φαντασιόκους, ἐπιδιώκοντας τὰ ἀδύνατα, οἱ δὲ διὰ φόβον κινδύνων τοὺς ὁποίους ἐβλεπον νέοντας μακρόθεν, ἐτίνασσαν εἰς τοὺς νέους προφήτας ἀδιάλλακτον πόλεμον, παριστῶντες αὐτοὺς ὡς ἀποστόλους τοῦ Ἑωσφόρου καὶ τὰ κηρύγματά των ὡς ἀποκυήματα τοῦ Ἄδου, μέλλοντα νὰ καταλύσωσι τὰς παλαιὰς κοινωνίας, ὡς ἄλλοτε αἱ ἐπιδρομαὶ τῶν βαρβάρων. Ὀλίγοι τινές, ὀξυδερκέστεροι καὶ νουνεχέστεροι, ἀνακαλύπτοντες μετξὺ τῶν πολλῶν παραλογισμῶν καὶ σοφισμάτων καὶ ἀληθείας μεγάλης καὶ ἀκαταμάχητης, αἵτινες ἔμελλον, τὸ ἐβλεπον καθαῶς, νὰ τεθῶσι μίαν ἡμέραν ὡς ἀφευκτὰ προβλήματα εἰς τὰς ἐκπεπληγμένας κοινωνίας, ὡμολόγουν ὅτι ὑπῆρχον εἰς αὐτάς μεγάλα ἀδικήματα καὶ νοσήματα, ἀλλὰ διεταίνοντο, ὅτι ἔπρεπε πρῶτον νὰ εὐρεθῶσι τὰ κατάλληλα φάρμακα, καὶ νὰ γίνῃ ἡ ἐφαρμογὴ αὐτῶν κατὰ μικρὸν καὶ βαθμηδόν, ἵνα μὴ ἀνατραπῇ βιαίως καὶ ἐκ βάθρων ἡ καθεστηκυῖα τάξις. Πλείστοι ὁμῶς ἐκ τῆς νεολαίας, φύσει ὀρμητικαὶ καὶ φαντασιώδεις καὶ ὀργῶντες πρὸς τὰ ὑψηλὰ καὶ ἄγνωστα, ἐγένοντο ἀνάρπαστοι ὑπὸ τῶν καινοφανῶν συστημάτων, καὶ μάλιστα οἱ εὐφυέστεροι τῶν φοιτητῶν, πολλοὶ τῶν ὁποίων μετὰ ταῦτα, ἄνδρες θετικοὶ γενόμενοι, ἀνέβησαν καὶ διέπρεψαν εἰς τὰ ὕψιστα ἐν Γαλλίᾳ ἀξιώματα, πρὶν ἀκόμη τὰ συστήματα ἐκεῖνα καταβῶσιν εἰς τοὺς δρόμους τῶν Παρισίων ἐνοπλὰ καὶ αἱμοσταγῇ. Ὁ νέος φοιτητὴς Ἑλλήν Σοῦτσος, εἴτε διότι ἦτο ἀπροπαράσκευος εἰς τοιαῦτα κοινωνικὰ φιλοσοφήματα, εἴτε διότι ἦτο νοῦς ἐξόχως πρακτικὸς, ἔμεινεν ἐκτὸς τῆς γενικῆς ἐκείνης τῶν πνευμάτων κινήσεως. Καὶ ὁμῶς, πρᾶγμα περίεργον! αἱ νέαι δοξασταὶ ἤττησαν εἰς τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν τοῦ πλειοτέρου ἐπιρροὴν ἢ ὅλαι αἱ νομικαὶ σπουδαὶ καὶ ἄλλαι μελέται αὐτοῦ. Εἰς τὰ συστήματα, ὡς τοιαῦτα, δὲν κατεγίνετο, οὔτε προσεῖχε· τὰ ἐθεώρει ὡς ἐξ ἄλλου κόσμου καὶ δι' ἄλλον κόσμον. Τὰς συζητήσεις ὁμῶς δὲν ἠδύνατο ν' ἀποφύγῃ, διότι αἱ νέαι ἰδέαι ἦσαν τὸ ἀντικείμενον τῶν καθημερινῶν ὁμιλιῶν μετὰ τοῦ λογίων καὶ φοιτητῶν. Ἐκ τῶν ιδεῶν τούτων δύο τινές τὸν κατέπληξαν διὰ τῆς ἐναργείας των καὶ διὰ τῆς πρακτικῆς δυνάμεώς των, τὰς ὁποίας διὰ τῆς σκέψεως κα-

τενήθησεν ἐντελῶς καὶ ἰδιοποιήθη. Ἦσαν δ' αἱ ἐξῆς πρῶτον ἡ μεγάλη σημασία τῆς ἐργασίας εἰς τὸν οἰκονομικὸν βίον τῶν ἀτόμων καὶ τῶν ἐθνῶν· δεύτερον ἡ ἀξία εἰς τὰς σημερινὰς κοινωνίας τῶν πολυαριθμῶν ἐργατικῶν τάξεων, αἵτινες εἰς τοὺς ἀρχαίους ὀνομάζοντο δοῦλοι, εἰς τοὺς μέσους αἰῶνας δουλοπάροικοι, εἰς τὸ τέλος τῆς παρελθούσης ἐκατονταετίδος ἀπελευθερωτοί, εἰς δὲ τὴν νῦν ἔλαβον τὸ εὐγενὲς ὄνομα τοῦ λαοῦ. Αἱ δύο αὗται ιδέαι ἐξηγοῦν ὅλον τὸν μετέπειτα βίον τοῦ Σούτσου. Ἡ φιλοπονία, ἥτις συνώδευσεν αὐτὸν καθ' ὅλην τὴν ἐπίγειον ζωὴν του, ἡ ἀγάπη πρὸς τὰς ἐργατικὰς τάξεις, ἥτις τὸν παρηκολούθησε μέχρι τοῦ τάφου, χρονολογοῦνται ἐκεῖθεν, καὶ ἐκεῖ ἔχουσι τὰς ρίζας των. Ἡ ἐν Παρισίοις διατριβὴ ἐμόρφωσε τὸ φρόνημα καὶ τὸ αἶσθημα αὐτοῦ.

Μετὰ τὸ πέρας τῶν νομικῶν σπουδῶν ἦλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀλλ' εὗρε τὴν Ἑλλάδα εἰς διχαστάσιαν, εἰς τὴν ἐλευσίνην ἐκείνην κατάστασιν, ἥτις γνωρίζει μόνον ἐχθρούς καὶ φίλους, καὶ αὐδεμίκην θέσιν ἔχει διὰ τὸν οὐδέτερον καὶ ἐντελῶς ἀνεξάρτητον. Ἡθέλησε ν' ἀσπασθῇ τὴν κυβερνητικὴν λεγομένην μερίδα, ἥτις τῷ ἔλαλει ὑπὲρ τῆς τάξεως· ἀλλ' εὗρεν εἰς τὸ ἐναντίον στρατόπεδον τοὺς νοσημονεστέρους καὶ τοὺς πλέον φιλοπάτριδας ἀνδρας, καὶ μεταξὺ αὐτῶν τὸν ἀδελφόν του Δημήτριον, καὶ παρετήρησε πλείους ὅσους τῆς μερίδος ἐκείνης λαλοῦντες ὑπὲρ τῆς τάξεως μόνον διότι ἦσαν ἐν τῇ ἐξουσίᾳ· διενεμήθη νὰ συνταχθῇ εἰς τοὺς ἀντιπολιτευομένους, ἀλλ' εἶδε καὶ πλείστους τούτων κραυγάζοντας ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας καὶ τῶν δικαιωμάτων τοῦ λαοῦ, μόνον διότι ἦσαν ἐκτὸς τῶν πραγμάτων, καὶ πρὸς τούτοις ἐφοβεῖτο τὰς βιαίας μεταβολάς, αἵτινες πολλάκις φέρουσι δεινότερα παρὰ τὰ δεινὰ, τὰ ὅποια προτίθενται νὰ θεραπεύσωσιν. Ἐπειδὴ ἦλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ζητῶν εὐκαιρίαν μόνον νὰ συμπράξῃ ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ καλοῦ, ἡ δ' Ἑλλάς δὲν προσέφερεν εἰς αὐτὸν εἰ μὴ στάδιον κομμωτικόν, εἰς τὸ τέρμα τοῦ ὁποίου ἔνευε δόξα τις ἀμφίβολος, ἀποφασίζουσα, ὡς ἄνθρωπος ἀγαθὸς καὶ εὐσυνείδητος πολίτης ν' ἀποχαιρετήσῃ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν ἀποχαιρετᾷ μετ' ὀλίγας ἡμέρας, ἐπιφωνῶν «εἰς ἄλλατε!»

Μεταβαίνει εἰς Ὀδησσὸν καὶ ἐκεῖ λαμβάνει εἰς γάμον νεάνίδα ἐκ τῆς ἐπιφανοῦς οἰκογενείας τῶν Μουρούζη, τῶν ὁποίων ἡ φιλοπατρία καὶ αἱ ἄλλαι ἀρεταὶ φαίνονται μεταβαίνουσαι κατὰ διαδοχὴν ἀπὸ τῶν γονέων εἰς τὰ τέκνα· λαμβάνει γυναῖκα τὴν πρωτότοκον θυγατέρα τοῦ ἑνεκα τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἀπεγγονισθέντος Κωνσταντίνου Μουρούζη, μετ' αὐτῆς δὲ ὡς δῶρον προίκειον ἐν κτήματι εἰσοδήματος ὀχι μεγάλου, ἀλλ' ὅχι καὶ εὐκαταφρονήτου. Εἰς τὴν περίστασιν ταύτην διέλαμψεν ἡ κρίσις καὶ πρὸ πάντων ἡ ἀνδρική θέλησις τοῦ νέου Σούτσου· ἀπεδείχθη ὁ ἀνὴρ τῆς ἰδίας δυνάμεως, ἡ τῆς αὐτοβοηθείας, ὡς ἡ-

θελον εἶπει ἄλλοι. Πάντη ἀνόμοιος μ' ἐκείνους τοὺς ὁποίους ὁ γέρον Ὀμηρος ἀποκαλεῖ ὀρθότατα, αἰτώσια ἄχθη ἀρούρης, οἵτινες θεωροῦσιν ὡς τὸ ἄκρον δῶρον τῆς εὐτυχίας εἰς τοῦτον τὸν κόσμον τὸ νὰ ζῶσι χωρὶς νὰ ἐργάζωνται, καὶ τὸ νὰ καταναλίσκωσι χωρὶς νὰ παράγωσιν, αὐτὸς τίποτε δὲν ἀπεστρέφετο τόσον, ὅσον τὸν σαπρὸν καὶ χαῦνον ἐκείνον τῆς ἀεργίας βίον· τὸν ἐθεώρει ὡς ἀδίκημα κατὰ τῆς οἰκογενείας, τῆς ὁποίας δαπανᾷ τὰ ἑτοιμα, ὡς ἀδικίαν κατὰ τῆς κοινωνίας, τῆς ὁποίας τὴν περιουσίαν ἐλαττώνει, ὡς παρὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ Ὑψίστου, ὅστις ἐπέβαλε τὴν ἐργασίαν ὡς νόμον εἰς ὅλον τὸ ἀνθρώπινον γένος. Μίαν ἡμέραν λοιπὸν λαμβάνει τὴν γενναίαν ἀπόφασιν νὰ ἐγκαταλείψῃ ὅλους τοὺς ἀριστοκρατικούς κύκλους καὶ τὰς λαμπρὰς συναναστροφάς, ὅπου τὸ γένος αὐτοῦ καὶ τὸ τῆς συζύγου του τῷ ἐδίδον τὸ δικαίωμα, καὶ νὰ ἐγκολπωθῇ τὸν ἐργώδη καὶ κωπώδη βίον τῶν ἀγρῶν, ν' ανταλλάξῃ τὸ βιβλίον μὲ τὸ ἄροτρον. Εὐρὼν κατὰ τοῦτο σύμφωνον τὴν νουνεχὴ καὶ ὁμόρρονα σύζυγόν του, ἐγκαθίσταται ἐν τῷ μέτῳ τοῦ κτήματος, εἰς τὴν οἰκίαν ὀλίγον διαφέρουσαν τῆς πενιχρᾶς καλύβης τοῦ χωρικοῦ. Ἐλεγέ τις ὅτι εἶναι οἰκογένεια ἀμερικανῆ συνοικιζομένη εἰς γαίαν ἐρήμους καὶ ἀγρίας, διὰ νὰ τὰς παραδώσῃ εἰς τὴν καλλιέργειαν καὶ τὸν πολιτισμὸν.

Αἱ ἀγροτικαὶ αὐτοῦ ἐνασχολήσεις ἀποτελοῦσι τὴν δευτέραν περίοδον τοῦ βίου του, ἥτις καὶ περιλαμβάνει δώδεκα ὅλα ἔτη· εἶναι καλὸν νὰ τὸν ἐπισκεφθῶμεν μίαν ἐργάσιμον ἡμέραν, διὰ νὰ ἴδωμεν τί πράττει καὶ πῶς ζῇ.

Τὴν νύκτα ὁ Σούτσος κατεκλίθη εἰς ὕπνον ὁ τελευταῖος. Εἶναι ὄρθρος βαθύς, καὶ ὁ Σούτσος εἶναι ἔξυπνος. Ἡ πρώτη ἀκτὶς τοῦ ἡλίου εὐρίσκει αὐτὸν ἐφιππον. Ἰδοὺ ἐλαύνει κατὰ κράτος μετὰ τοῦ παρακολουθοῦντος ἐφίππου ὑπηρέτου· ἀλλὰ ποῦ ἐλαύνει; Πανταχοῦ ὅπου ὑπάρχουν ἀγροτικαὶ ἐργασίαι, τὰς ὁποίας ἀφ' ἐσπέρας διέταξε καὶ διένειμεν· ἐφύασεν ἤδη εἰς τὰς μεγάλας ἐκτάσεις τῶν σιτοφόρων ἀγρῶν, ὅπου οἱ στάχεις κυματοῦνται ὡς ἀπέραντος ἐπιφάνεια θαλάσσης· ἀλλὰ δὲν μένει· ἐν βλέμματι εἰς τὴν ὀριμότητα αὐτῶν, δύο λέξεις εἰς τοὺς ἀγροφύλακας, καὶ ἐλαύνει περαιτέρω πρὸς ἄλλας πλέον ἀχανεῖς ἐκτάσεις, κεκαλυμμένας ἀπὸ τὸν πολύτιμον καρπὸν τοῦ καλαμβοκίου· ἐδῶ ἀπειροὶ ἄνθρωποι καταγίνονται εἰς τὸ δύσκολον ἔργον τοῦ σκαλίσματος ἢ εἰς τὸ ὠφελιμώτατον πότισμα, ἐδῶ ἐπιβλέπει, ὁδηγεῖ, διευθύνει καὶ διατάττει, καὶ ἔπειτα σπεύδει πρὸς τοὺς χορτοτόπους, ὅπου πλείότεροι βραχίονες κόπτουν διὰ τοῦ δρεπάνου τὸ χόρτον, ἄλλοι τὸ ἐξαπλόνουσι διὰ νὰ ξηρανθῇ, ἄλλοι συνάζουσι τὸ ἐξηραμμένον εἰς θημωνίας, καὶ ἄλλοι στεβάζουσι τὰς θημωνίας εἰς μεγάλους σωρούς, τοὺς ὁποίους σκεπάζουσι, διὰ νὰ μὴ διαπεράσῃ αὐτοὺς ἡ βλαβερά βροχή. Ἐκεῖθεν σπεύδει πρὸς τὰ σύνορα εἰς

τάς βοσκὰς, ὅπου ἐπιθεωρεῖ ἀγέλας, ποίμνια καὶ βοσκούς. Τώρα θέλει νὰ μεταβῇ ἀντιπέραν, ὅπου κόπτεται μέρος τοῦ δάσους πρὸς ξυλαίαν, ἢ ἀνοίγονται γαῖαι πρὸς καλλιέργειαν, ἢ σκάπτονται τάφροι καὶ διώρυγες πρὸς ἀποξήρανσιν τελμάτων ἢ καθύγρων τόπων, ἢ πλέκονται χλωροὶ φραγμοὶ πρὸς προφύλαξιν τῆς ἀρούρης. Ἀλλ' ὁ μεσουρανῶν ἥλιος τῷ ἀναγγέλλει ὅτι ἡ οἰκογένειά του τὸν περιμένει εἰς τὸ γεῦμα. Ταχὺς ὡς βέλος φθάνει εἰς τὴν οἰκίαν, ὅπου εὕρσκει τὴν σύντροφον τῆς ζωῆς του ἐνησχολημένην εἰς τὸν κῆπον, ἢ διδάσκουσιν τὰ τέκνα (αὕτῃ ἦτο ἡ μόνη διδάσκαλός των), ἢ ἐπανερχομένην ἐκ πενιχρᾶς τινοῦ καλύβης, ὅπου εἶχε φέρει συνδρομὴν καὶ παρηγορίαν εἰς πάσχοντας καὶ δυστυχεῖς.

Εὐθὺς μετὰ τὸ γεῦμα ἐξέρχεται πάλιν εἰς τοὺς ἀγροὺς πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν λοιπῶν ἔργων τῆς ἡμέρας· πανταχοῦ ἦτο παρὼν, διότι ἤξευρεν ὅτι μόνον ἡ προσωπικὴ παρουσία τοῦ ιδιοκτῆτος ἐζωογονεῖ τὴν ἐργασίαν. Ὅτε τὰ ἔργα ἦσαν κατεπείγοντα ἢ σπουδαῖα, ὡς τὸ θέρισμα ἢ ἡ συγκομιδὴ, ἔτρωγε τὸ λιτὸν γεῦμα ἐπὶ ποδᾶς ἐν μέσῳ τῶν ἀγρῶν καὶ τῶν ἐργατῶν, ἢ ἀνεβάλλετο εἰς τὴν ἐσπέραν ὅτε συνέπιπτε μὲ τὸ δεῖπνον. Πρὶν κατακλιθῇ ἔδιδε τὰς διαταγὰς διὰ τὴν ἐπιούσαν, καὶ ἡ ἀνατολὴ τοῦ ἡλίου τὸν εὕρισκεν ὅπου τοῦ κτήματος ἡ χρεῖα τὸν ἐκάλει.

Οὕτω διῆγε τὴν ζωὴν.

Ὅτ' ἦτο πολὺ ἄδικον, ἂν τοσοῦτοι κόποι καὶ τοιοῦτοι μόχθοι δὲν εὕρισκον τὴν ἀμοιβὴν των· ἀλλ' ὁ Θεὸς εὐλογεῖ τὴν προσωπικὴν ἐργασίαν. Ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν αἱ παραγωγικαὶ δυνάμεις τῆς γῆς κῦζησαν, τὸ κτῆμα ἐπλουτίσθη μὲ διάφορα γεωργικὰ κτίρια, καὶ τὸ εἰσόδημα ἐτριπλασιάσθη.

Ἐν παράδειγμα θέλει ἀποδείξει ἐνεργέστερον τὴν δύναμιν τῆς ἐργασίας. Εἰς τὰ σύνορα τοῦ κτήματός του προσέκειτο ἐν ἄλλο κτῆμα τῆς αὐτῆς ποιότητος καὶ ἐκτάσεως. Ἡ τύχη ἠθέλησε τὸ κτῆμα τοῦτο νὰ περιέλθῃ εἰς χεῖρας ἐκ παιδικῆς ἡλικίας φίλου του, πράττοντος τότε τὰ πολιτικὰ ἐν Ἑλλάδι, καὶ διακριθέντος ἔχι ὀλίγον, διότι τότε ἡ πολιτικὴ ἦτο εὐγενεστέρα, συνεβιβάζετο περισσότερον μὲ τὰς ἠθικὰς ἀρχὰς καὶ μὲ τὸ κοινὸν συμφέρον. Ἡ ἰδέα τῆς καλῆς γειτονίας κατεγοήτευσεν καὶ ἐπλήρου χαρᾶς τὸν Σοῦτσον. Δυστυχῶς ὅμως ἡ γεωργία καὶ ἡ πολιτικὴ εἶναι ἀσυμβίβαστα. Ὁ πολιτικὸς μετὰ τινος καιρὸν δὲν ἤξευρε νὰ πράξῃ τι καλῆτερον μὲ τὸ κτῆμα ἢ νὰ τὸ ἐκποιήσῃ, καὶ τὸ ἐξεποίησεν εὐχαριστημένος, διότι εὗρε δεκάδας τινὰς χιλιάδων δραχμῶν περισσότερας τῆς ἀρχικῆς αὐτοῦ ἀξίας. Ποῖος δὲ ὁ ἀγοραστής; Ὁ ἀγρονόμος Σοῦτσος. Πῶς τὸ ἐπλήρωσεν; Τοῖς μετρητοῖς, διὰ τῶν ἐτησίων ἀποταμιευμάτων. Τοιοῦτοτρόπως ὁ Σοῦτσος ἐντὸς μικροῦ χρόνου εὐρέθη μὲ κτῆμα

διπλάσιον καὶ μὲ ἐτήσιαν πρόσδοσιν πεντάκις μεγαλότεραν τῆς ἀρχικῆς.

Ἡ ἀρχὴ εἶναι δύσκολος· ἡ πρώτη πρόδοσις διευκολύνει πᾶσιν περαιτέρω πρόδοσιν. Ἦτο εὐκόλῳ τῷ εἰς τὸν Σοῦτσον νὰ σωρεύσῃ πλοῦτη εἰς τὰ πλούτη. Ἀλλ' αὐτὸς δὲν ἦτο ἐκ τῶν ὁμογενῶν ἐκείνων, οἵτινες πνίγουσιν εἰς τὴν μανίαν τοῦ χρηματισμοῦ πᾶν εὐγενὲς αἶσθημα· αὐτὸς εἶχε νύηλοτέρας ἀνάγκας· ἤκουε καθ' ἐκάστην εἰς τὸ στήθος του δυνατωτέραν τὴν φωνὴν τῆς πατρίδος, ἐνθυμεῖτο τὰς ὑποσχέσεις του, καὶ ἐπεθύμει τὴν ἐλληνικὴν ἀνατροφὴν τῶν τέκνων του ὡς τὸ μεγαλύτερον τῶν ἀγαθῶν. Παρατεῖ λοιπὸν ἐν μέσῳ τῆς ἐπιτυχίας του τὸν ἀγροτικὸν βίον, καὶ ἔρχεται νὰ ἐγκατασταθῇ πανοικί μεταξὺ τῶν ὁμογενῶν του.

Πρὶν τὸν παρακολουθήσωμεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, εἶναι δίκαιον νὰ εἰπώμεν, ὅτι ἡ γεωργία, πλὴν τῆς ὕλικῆς ἀνεξαρτησίας, ἔδωκεν εἰς αὐτὸν συνηθείας καὶ ιδιότητας ἀνεκτιμήτους. Ἄν ἡ ἐν Παρισίοις διατριβὴ ἐμόρφωσε τὸ αἶσθημα καὶ τὸ φρόνημα, τὸ γεωργικὸν ἐπάγγελμα ἐμόρφωσε τὸν χαρακτῆρα, ἡγουν ὅτι ὑπάρχει εἰς τὸν ἄνθρωπον πολυτιμότερον καὶ εὐγενέστερον, διότι ὁ χαρακτῆρ προσδιορίζει τὴν ἀληθινὴν τοῦ ἀνθρώπου ἀξίαν. Ἐργαζόμενος ἐν ὑπὸ κίθρῳ περικυκλωμένος πανταχόθεν ὑπὸ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῶν θαυμάτων τῆς φύσεως, διήνοιξε τοὺς ὀχθαλμούς του εἰς αἰωνίους ἀληθείας, καὶ ἐκ τούτου ἡ βαθεῖα αὐτοῦ εὐσέβεια· πράττων τὰ ἔργα τῆς γῆς, τὰ ὅποια, ἀνόμοιχα μὲ τὸ ἐμπόριον τὸ ἀποδίδον ταχέα κέρδη διὰ μιᾶς πωλήσεως ἢ ἀνταλλαγῆς, ἀποφέρουσι τὰς ὠρελείας μετὰ ἐν ἑτοῦς ἢ καὶ βραδύτερον, ἐδιδάχθη τὴν καρτερίαν καὶ τὴν ὑπομονήν· ἔχων ἔργα διάφορα καὶ ποικίλα νὰ διευθύνῃ, τὰ ὅποια ἔπρεπε νὰ συναρμόζῃ κατὰ τὰς ὥρας καὶ τὰς ἀνάγκας, ἀπέκτητε τὸ πνεῦμα τῆς τάξεως, τὸ ὁποῖον δαμάζει καὶ διευκολύνει τὰ πάντα· βλέπων ὅτι εἰς τὴν εὐφορίαν ἔπεται ἡ ἀφορία, ἐσυνειθίζεν εἰς τὸ πνεῦμα τῆς οικονομίας, τὸ ὁποῖον σχηματίζει τὰ κεφάλαια, καὶ θεραπεύει τὰς πληγὰς καὶ ζτμίας τῶν δυστυχῶν ἐτῶν· τέλος ἔμαθεν ἐκείνην τὴν ἀκρίβειαν, τὴν ταχύτητα ἐκείνην τῆς ἐκτελέσεως, ἥτις δὲν ἀναβάλλει τὰ τῆς σήμερον εἰς τὴν αὔριον, καὶ ἐξασφαλίζει τὴν ἐπιτυχίαν εἰς πᾶσαν ἐπιχείρησιν. Προτερήματα, τὰ ὅποια ἔφερεν ἀπὸ τῶν ἀγρῶν εἰς πᾶν διάδημα καὶ εἰς πᾶν ἔργον, τὰ ὅποια εἶδομεν ἰδίῳι ὄμμασι καὶ ἐθαυμάσαμεν.

Εἰς τὴν Ἑλλάδα ἄρχεται ἡ τρίτη καὶ δυστυχῶς ἡ τελευταία τοῦ βίου του περίοδος. Ταύτην δυνάμεθα νὰ διέλθωμεν ταχύτερον, διότι αὕτη ἔρρευσεν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν σας.

Μὴ ἔχων χρεῖαν οὐδενός, ἀπ' ἐναντίας ἔχων δυνάμεις νὰ εὐεργετῇ ἄλλους, ἀφιέρωσε κατ' ἀρχὰς τὸ πλεῖστον τοῦ χρόνου εἰς τὰ κοινὰ, μετὰ δὲ τὴν ἀποκτάσασιν τῶν φιλτάτων τέκνων του, υἱοῦ καὶ θυ-

πατρός, τὸν ἀφίερωσεν ὅλον εἰς τὰ κοινὰ καὶ μόνον εἰς τὰ κοινά.

Φιλόμουσος, συνέδραμεν εὐθύς ἐξ ἀρχῆς εἰς ὅλα τὰ πρὸς διάδοσιν τῶν φώτων ἢ τὴν ἡθοποίησιν τοῦ λαοῦ ἰδρύματα, τὰ ὅποις ἀτομικὴ γενναιοφροσύνη ἢ κοινὴ συνεισφορά ἀνήγειρε· φιλάνθρωπος, συνέτρεξεν ἐπίσης εὐθύς ἐξ ἀρχῆς εἰς ἅπαντα τὰ ἀγαθοεργὰ ἰδρύματα, τὰ ὅποια ἰδιωτικὴ εὐποιΐα ἢ ἔνωσις πολλῶν ἐσύστησεν· εἰς ὅσα μετὰ τὴν ἀφίξιν τοῦ ἰδρύθησαν κοινωφελῆ καταστήματα, τὸν εὐρίσκομεν ὄχι μόνον γενναῖον συνδρομητὴν, ἀλλὰ καὶ ἓνα τῶν πρώτων ἰδρυτῶν. Εἰς πάμπολλα ἀπεδείχθη δις καὶ τρίς εὐεργέτης, ὡς εἰς τὴν ἡμετέραν ἐταιρίαν τῶν φίλων τοῦ Λαοῦ. Ὅπου ὑπῆρχεν ἀνάγκη νὰ διαδοθῶσι φῶτα, ὁρῶνὰ ἀμφοτέρων τῶν γενῶν νὰ σωθῶσι, πτωχοὶ νὰ περιθάλφωσιν, εἰς ἀδύνατος νὰ ὑποστηριχθῇ, εἰς δυστυχὴς νὰ παρηγορηθῇ, πενταχοῦ ἀπαντῶμεν τὸν αἰοίδιμον προθυμότετον ἀντιλήπτορα καὶ βοηθόν. Ἡ διαθήκη του, ἥτις συμπεριέλαβεν ὅλα τὰ κοινωφελῆ καταστήματα, εἶναι ὡς ἐπιθυμία τις ἀπὸ τοῦ τάφου νὰ ἐξακολουθῇ ἀγαθοποιῶν καὶ μετὰ θάνατον.

Ἄλλ' ὅσον ἀξιέπαινος καὶ ἂν ᾔτο ἡ ἐλευθεριότης αὐτοῦ, πολὺ πλεον εὐεργετικώτερος ἐδείχθη διὰ τῆς προσωπικῆς του ἐνεργείας εἰς τὰς ἐταιρίας καὶ τοὺς συλλόγους. Εἰς τὰς συνελεύσεις παρετηρήθη εἰς αὐτὸν παρ' ὅλων ὁ πρακτικὸς νοῦς, τὸ πνεῦμα τῆς τάξεως καὶ τῆς οἰκονομίας, καὶ ἐκεῖνος ὁ ἄοκνος ζῆλος ὑπὲρ τῶν κοινῶν, ὅστις δὲν ἐξηντλεῖτο ποτέ, καὶ ὅλοι ἐσπευσαν νὰ φέρωσιν αὐτὸν ἐντὸς τῶν διοικητικῶν Συμβουλίῶν ἢ καὶ εἰς θέσιν ὑψηλοτέραν διὰ νὰ καταστήσῃσι πλεον κοινωφελῆ τόσον σπάνια προτερήματα. Ἡ ἐταιρία ἡμῶν ἀπὸ τῆς συστάσεώς της ἠτύχησε νὰ τὸν ἐκλέξῃ καὶ νὰ τὸν ἔχῃ μέχρι τῆς χθὲς πρόεδρον. Ὁ πρὸς διάδοσιν τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων Σύλλογος ὁ κινούμενος εἰς εὐρυτέραν καὶ ὑψηλοτέραν σφαῖραν, ἐφιλοτιμήθη καὶ αὐτὸς ἀπὸ τῆς συστάσεώς του νὰ τὸν ἀναγορεύσῃ προϊστάμενον. Ἴσως διὰ τοῦτο αἱ δύο αὗται ἐταιρίαι ἠσθάνθησαν βαθύτερον τὸ ἐκ τοῦ θανάτου τοῦ κενόν.

Εἰς τὴν διεύθυνσιν ᾗτο ἀπαραμίλλητος. Οὐδέποτε ἐδέχετο τὴν προεδρείαν ὡς θέσιν τιμῆς, ὡς ἐνασχόλησιν διασκεδάσεως, ἀλλ' ὡς καθῆκον ἀνδρὸς αἰσθανομένου τὸ ταχὺ τοῦ χρόνου, καὶ ὀρεγομένου νὰ γίνῃ ὅσον τὸ δυνατόν χρησιμώτερος εἰς τοὺς συμπολίτας τοῦ δι' ἀγώνων καὶ κόπων καὶ θυσιῶν. Πολλάκις τῆς ἡμέρας τὸν ἐβλέπετε βαδίζοντα καθ' ὁδὸν ἀσθμαίνοντα· ἔστ' ἐβέβαιον ὅτι ἐπορεύετο δι' ὑποθέσεις τῶν ὁποίων προέστατο ἐταιριῶν. Οὔτε βροχὴ, οὔτε ψῦχος, οὔτε καύσων, οὔτε ἡλικία τὸν ἐμπόδιζον. Ἐνίοτε ἴστατο, ἕνεκα τοῦ γνωστοῦ πάθους, διὰ ν' ἀναπνεύσῃ ἐπὶ μίαν στιγμὴν, καὶ ἐσπευδε πάλιν, ὡς ἂν ἐφοβεῖτο

μὴ τὸν καταλάβῃ καθ' ὁδὸν ὁ θάνατος πρὶν διαπράξῃ τὸ καλὸν ἔργον τῆς ἡμέρας.

Πολλάκις εἰς χειμερινὰς ὥρας καὶ νύκτας ἤρχετο εἰς τὸ κατάστημα τοῦτο μακρόθεν, παρεκάθητο μετὰ τῶν ἀγαπητῶν τοῦ ἐργατῶν καὶ τῶν ἄλλων μαθητῶν, ἤκροατο μετὰ προσοχῆς τῶν μαθημάτων, καὶ ἐνεθάρρυνε διὰ τῆς παρουσίας του τὰς παραδόσεις τῶν φίλων καθηγητῶν.

Οὐδεμίαν ἐταιρίαν ὀφείλει τόσα εἰς τὸν αἰοίδιμον ὅσα ἡ ἐταιρία τῶν φίλων τοῦ Λαοῦ. Εἰς τὸν οἶκόν του συνελήφθη ἡ ἰδέα τῆς συστάσεώς της, καὶ ἐκεῖ διωργανίσθη· μετὰ δὲ τὴν σύστασίν της, αὐτὸς πρὸ πάντων τὴν ἀνέλαβε, τὴν περιέθαλψε, τὴν ἠύξησεν, ὥστε σήμερον δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν ὅτι ὀρθοστατεῖ ἀφ' ἑαυτῆς. Ἡμέραν καὶ νύκτα ἐφρόντιζε περὶ αὐτῆς καὶ ἀδιαλείπτως ὑπὲρ αὐτῆς εἰργάζετο, μέχρις οὗ ἀνεπαύθη εἰς τὸν τάφον αὐτός, ὅστις ζῶν δὲν ἀνεπαύθη ποτέ.

Ἀλέξανδρε Γεώργιε Σοῦτσε! Τὰ μέλη τῆς Ἐταιρίας τῶν φίλων τοῦ Λαοῦ, συνηγμένα ἐνταῦθα, σοὶ ἐκφράζουσι τὰς εὐχαριστίας των διὰ τὰ ὅσα ὑπὲρ τῆς Ἐταιρίας ἐπράξας ζῶν· σοὶ προσφέρομεν συγχρόνως τὸν φόρον τῆς εὐγνωμοσύνης καὶ ἐξ ὀνόματος τῆς ἐργατικῆς τάξεως, ὑπὲρ τῆς ὁποίας ἕως χθὲς συνειργαζόμεθα μετὰ σοῦ, ὅλων ἐκείνων τῶν ὁποίων ἡ φιλοπονία γονιμοποιεῖ τὴν γῆν τῆς Ἑλλάδος, τὰ ἐπιτηδεύματα καὶ τὰς ἀνταλλαγὰς αὐτῆς· οἵτινες ἀποτελοῦσι τὴν δύναμιν καὶ τὴν ζωὴν τοῦ ἔθνους, καὶ οἵτινες δὲν ζητοῦσιν ἄλλο εἰμὴ ἐργασίαν, ἀσφάλειαν καὶ ἡσυχίαν, καὶ τὸ νὰ δαπανᾶται ὑπὲρ αὐτῶν μικρὸν μέρος τοῦ προϋπολογισμοῦ, ἀντὶ τῶν τόσων ἐκατομμυρίων τὰ ὅποια κατ' ἔτος πληρόνουσιν.

Ἀλέξανδρε Γεώργιε Σοῦτσε! Πρὸ τινων ἡμερῶν σὲ συνωδεύσαμεν ὡς ἄτομα καὶ ὡς φίλοι εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ σοὶ ἐδώκαμεν τὸν τελευταῖον ἀσπασμόν· σὲ συνωδεύσαμεν εἰς τὸ κοιμητήριον καὶ ἐχύσαμεν εἰς τὸν τάφον σου δάκρυ φιλίας καὶ συμπαθείας. Τὴν στιγμὴν ταύτην, ὡς μέλη τῆς Ἐταιρίας τῶν φίλων τοῦ Λαοῦ, σοὶ ἀπευθύνομεν τὸν τελευταῖον ἀποχαιρετισμόν, καὶ σοὶ δίδομεν τὴν ὑπόσχεσιν (ἡ δὲ ὑπόσχεσις δίδομένη ἐνταῦθα εἶναι ὑποχρέωσις), ὅτι θέλομεν ἐξακολουθήσει τὸ ἔργον, ὑπὲρ τοῦ ὁποίου τοσοῦτον ἐμόχθησας. Τὸ πνεῦμά σου θέλει μᾶς ζωογονεῖ, τὰ δὲ ὑπὸ σοῦ πεπραγμένα θέλουν μᾶς ὁδηγήσει εἰς τὰ πρακτέα.